

kongresu a tři roky v Itálii. Přírodní a kulturní zážitky ze svého italského putování vylíčil v *Cestě do Itálie*, prvním obširném českém cestopise: ociskoval ho Ziegler v svém časopise Dobroslav (1820–22). V Itálii byl Polák podruhé v l. 1821–25 jako účastník tažení rakouské armády. Mezi jeho profesuru češtiny (1827–30) a válečného dějepisu (od r. 1837) na vojenském akademii ve Vídeňském Novém Městě spadá jeho služba v posádkách tehdejších severních Uher. V té době již Polák, který odcházel r. 1849 do výslužby v hodnosti generálmajora, přestal česky psát a národním hnutí se odcizil. Zemřel ve Vídeňském Novém Městě (Wiener Neustadt) 31. 3. 1856.

Jméno Polákovy se připomíná pro pokusy o ohlasové básnění předcházející ohlasové tvorbě Čelakovského; nejznámější Polákovy píseň *Oklamaný miláček (Nevěrná)* doplňuje dalšími strofami lidovou *Sil jsem proso*. Polákův hlavní básnický přínos spočívá v díle *Vznešenost přírody*. Báseň rozdělená do šesti zpěvů popisuje jakoby v plynulém obhlížení přírodu v jejích rozmanitých podobách a útvarech. Toto básnické panorama přírody začíná pohledem na jitrní oblohu a k noční hvězdné obloze se vrací, objímá hory, ledovce, moře, rolníka pracujícího na poli, sopky chrlící lávu, bouři nad krajinou atd. Popisy, úvahy, výjevy, z básněné přírodovědecké výklady – v základní formě „písni“ i ve formě „chválozpěvů“, „mnohozpěvů“ atp. – sjednocuje trvalý citově nadnesený vztah k velkoleposti přírody, k její tvůrčí síle, k zákonité účelnosti její soustavy a k jejímu „tvorci“. Polákovu *Vznešenost*, přimykající se tématem i pojetím k obdobným dílům evropské poezie, hudby a malířství 18. století, přijal by dnešní čtenář – pokud by vůbec porozuměl jejím slovníkovým zvláštnostem – jako monotónní pro její jednostejný patos a únavnou pro stereotypní popisy. V své době byla přijata s nadšením a literární historie jí přisuzuje značný význam vývojový: uskutečnila se v ní požadovaná velká forma lyrické poezie, nalézala nové možnosti poetického slovníku, svou rytmikou oponovala jednotvárnosti puchmajerovského verše. Že navíc měl Polák i „pravé básnické posvěcení“, ocenil dokonce J. Vrchlický, připomínáje „úchvatnou apostrofu“ z časoměrného, „plným tokem lyrickým se nesoucího“ předzpěvu básně: „Mhou klenutý strope, odvážným ve blankytu rozpjat / obloukem! Tobě pozdravení a radosti přináším / usmání...“

František Pravda

/ 1817 - 1904 /

Katolický kněz, autor mravoučných povídek pro lid; kde jeho prosté vyprávění převažuje nad tendenčností, dovede zachytit svérázné rysy starého venkova.

Vlastním jménem Vojtěch Hlinka. Pocházel ze starobylého selského rodu, narodil se 17. 4. 1817 v Nekrasíně u Jindřichova Hradce. Gymnázium vystudoval v Jindřichově Hradci, filozofii v Praze. Ve Vídni, kde začal studovat bohosloví, probudilo se v něm národní vědomí, dotud potlačované německými školami. Po roce přešel do pražského semináře; v době studií se zdokonaloval v češtině, v kroužku kolegů se seznamoval s idejemi sociálního myslitele B. Bolzana. Po vysvěcení působil jako kaplan, nejdéle v Kvílicích u Slaného, od r. 1847 byl vychovatelem ve šlechtické rodině v Hrádku u Sušice. V Hrádku našel pak trvalý domov a žil tam doslova idylickým životem „kněže-spisovatele“. Když počátkem 20. století zemřel (8. 12. 1904), byla již téměř zapomenuta jeho osoba i dílo, kdysi u prostých čtenářů oblíbené.

Pravda je autorem lidovýchovných povídek, jejichž tendence se nese v duchu katolické morálky a které prostým, až naivním způsobem, bez velkých uměleckých nároků vypravují příběhy z vesnice a z venkovského maloměsta. Jeho ideálem je neproměnný řád patriarchální vesnice; postavy a vztahy mezi lidmi, které ho ztělesňují, stylizuje do podoby ušlechtilých vzorů. Nebezpečí spatřuje v opouštění starých přísných mravů a v pronikání sociálních a myšlenkových novot všeho druhu; proti hodnotám venkovského světa staví do protikladu velké město s jeho svobodomyšlností, morální nevázaností, citovým chladem. Leckde se dotýká i závažných sociálních problémů venkova, např. osudu nemanželských dětí, výměnkářské otázky. Léč na veškeré sociální neduhy vidí v lásce k bližnímu, v soucitu, spravedlnosti a vůbec v životě řízeném křesťanskými mravními zásadami. Takto si představuje i řešení dělnické otázky, když si v několika povídkách všimá poměrů v prvních továrnách (*Fabrika v Postupově, David a Jonathan*).

F. Pravda je stavěn po bok J. K. Tylcvi a B. Němcové proto, že do české literatury uváděl spolu s nimi venkovskou tematiku. Historicky vývojový význam má především jeho raná tvorba, shrnutá do pěti svazků *Povídek z kraje* (1851–53). K patriarchální vesnici a k venkovskému maloměstu nepřistupoval Pravda jako k předmětu národopisného zájmu, nýbrž jako k životní realitě, kterou dobře znal a jejíž vnější tvář dovedl jednoduchými vyprávěčskými prostředky zpodobit. Popisuje život na statku, neděli ve venkovském kostele, posvícenskou zábavu, polní práci, postavy pastevců, děveček, čeledínů, hajných, pytláků, kramářů, koňářů; obvyklý jev a chod venkovského života má kontrastující doplnění v rázovitých postavách se zvláštními sklony, názory, osudy a často i s neobvyklým vzhledem. Pravda tyto figurky názorně představuje tím, že se většinou zaměří na jediný jejich charakteristický rys a ten pak sleduje v různých životních situacích (*Vávra kuřák, Krejčí Fortunát, Matěj sprosták*).

Z prostředí vesnického i maloměstského a z osobních zážitků vytěžil Pravda svou snad nejzdařilejší povídku *Štěpánův Vít učí se na kněze*. Selský chlapec je poslán na studie, avšak láska k děvčeti i k venkovské

práci ho odvede ze semináře. Své vzdělání pak uplatňuje jako hospodář na rodném statku a přispívá k hmotnému i osvětovému povznesení své vsi a celého kraje. Hlavním půvabem této povídky (stejně jako povídky *Matka studentů*) je líčení studentského života; v něm můžeme hledat předobraz Jiráskovy Filozofské historie i studentských kapitol jeho F. L. Věka.

Gabriela Preissová

/ 1862 - 1946 /

Autorka četných povídek, románů a divadelních her, zejména z moravského Slovácka a ze života Slovinců v Korutanech. Proslula hlavně dvěma svými realistickými dramaty *Gazdina roba* a *Její pastorkyňa*.

Rozená Sekerová. Narodila se 23. 3. 1862 v Kutné Hoře a mládí strávila převážně v Plaňanech. Roku 1880 se provdala do Hodonína, aktivně se tam účastnila národního života a seznámila se s předními osobnostmi české kultury na Moravě. Především Herbenovu vlivu je asi možno připsat její zájem o život slováckého venkova. V 90. letech bydlela v Oslavanech, odkud podnikala cesty do Haliče a do Ruska; dva roky prožila též na manželově statku poblíž Klagenfurtu v jižním Rakousku, kde ji zaujal především život korutanských Slovinců. Koncem století se přestěhovala do Prahy a žila deset let uprostřed pestré umělecké společnosti; v jejím bytě se scházeli také mladí slovinští spisovatelé. Když se po ovdovění podruhé provdala za rakouského plukovníka A. Halbaertha, přesídlila do Pulje v Istrii a odtud zajížděla do Itálie a Francie. Za první světové války byla obžalována z velezrady, protože podporovala ruské zajatce. Po válce až do své smrti (27. 3. 1946) žila v Praze a letní měsíce trávila v Chlumu u Třeboně.

Preissová literárně tvořila déle než padesát let, avšak její nejvýznamnější díla vznikla v jejím prvním tvůrčím údobí do r. 1890. Své drobné povídky shrnula do třísvazkových *Obrázků ze Slovácka* (1886 a 1889). Jejich nejčastějším námětem je láska mladých lidí, její iluze i konflikty, okouzlení a rozčarování, stejně jako sociální překážky a předsudky, které se lásce stavějí do cesty; milostný a citový život hodnotí autorka převážně ze stanoviska ženy a jejího životního údělu v dané společnosti. Na poměrně malém prostoru těchto próz jsou ve výstižných detailech zachyceny životní poměry na slováckém venkově a osobité citění, myšlení a jednání venkovských lidí. Ačkoli většinou jde o drobné „obrázky ze života“, projevuje se v nich již i autorčin smysl pro vyostřenou dramatickou zkratku, i její schopnost plastické charakteristiky postav dialogem, užívajícím střídme a vyváženě nářečních prvků.